

I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340

Кічмаренко С. М.,
докторант Науково-дослідного інституту
публічного права

МІСЦЕ І РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У статті доведено, що місцем і роллю судової влади в механізмі державної влади є система змістовних і сутнісних характеристик цієї гілки влади як невід'ємного елементу державного апарату, що наділена монопольним правом на здійснення судочинства. Місце і роль судової влади в механізмі державної влади визначається її сутністю, значенням, правовим становищем, яке вона займає в системі єдиної державної влади. Її незалежністю та мірою впливу щодо охорони порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Ключові слова: державна влада, механізм держави, місце, незалежність, право, роль, судова влада, судочинство, сутність.

В статье доказано, что местом и ролью судебной власти в механизме государственной власти является система содержательных и сущностных характеристик этой ветви власти как неотъемлемого элемента государственного аппарата, который наделен монопольным правом на осуществление судопроизводства. Место и роль судебной власти в механизме государственной власти определяется ее сущностью, значением, правовым положением, которое она занимает в системе единой государственной власти. Ее независимостью и степенью влияния по охране нарушенных прав, свобод и законных интересов физических и юридических лиц.

Ключевые слова: государственная власть, место, механизм государства, независимость, право, роль, судебная власть, судопроизводство, сущность.

The article proves that the place and role of the judiciary in the mechanism of state power is a system of meaningful and essential characteristics of this branch of government. As an integral part of the state apparatus, which is endowed with a monopoly right to administer legal proceedings. The place and role of the judiciary in the mechanism of state power is determined by its essence, significance, legal status, which it occupies in the system of a single state power. Its independence and extent of influence on the protection of violated rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities.

Keywords: essence, independence, judiciary, place, proceedings, right, role, state machinery, state power.

Постановка проблеми. З даних давніх-давен, ще до виникнення перших держав, після того як Людина почала відділятися від дикої природи та створювати перші суспільні об'єднання з метою вирішення суперечок між собою люди почали звертатися до найбільш авторитетних осіб і визнавати їх суспільними арбітрами. З тих пір поняття суспільний арбітр (суддя) і особа, яка має високий народний авторитет є поняттями тотожними.

З моменту виникнення першій класових держав, на жаль, авторитет юридичних арбітрів став базуватися не на авторитеті більшості народу, а на примусі пануючого класу, який прикривався державним інтересом.

Новім якісним кроком у цій сфері стали дійсно правові демократичні держави, в яких юридичні арбітри (судді), почали влучно поєднувати авторитет народу з можливостями державного примусу при захисті свого народу від протиправних посягань.

В державах, що розвиваються, в тих із них, які задекларували в своїх конституційних нормах соціально-економічний і юридичний режим правової демократичної

держави, судова влада знаходиться в перехідному старі реформування. Не є виключенням із цього і судова влада України, яка переживає процес не безболісних реформ.

Як показують результати різних соціологічних досліджень рівень довіри до вітчизняної судової гілки влади складає від 7 до 43%, що свідчить, як про правотворчі так і про правореалізаційні прорахунки. Однак треба зазначити, що поряд із цим в теорія держави і права місце і роль судової влади в механізмі державної влади, що знаходяться на перехідному етапі прагнуть стати дійсно демократичними і правовими є такою що потребують подальшого розвитку. А якщо подивитися на аналізовані виклики з погляду вітчизняних реальностей то гострота фундаментальних досліджень в аналізованій сфері, зростає пропорційно. Результати останньої судової реформи, механічне запозичення теорії держави і права із зарубіжних країнах джерел не дає належних результатів. Псевдо реформована судова влада не тільки не відповідає стандартам здійснення судочинства в країнах-учасниках ЄС, але й привела до зниження ефективності відновлення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, ніж в минулий час.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії держави і права, доктринальних положень вчених юристів, джерел права, практики діяльності публічної адміністрації розкрити місце і роль судової влади в механізмі державної влади.

Вклад основного результату. Механізм держави – це система органів державної влади, установ, підприємств та інших державних організацій, за посередництвом яких здійснюється функції держави [1, с. 78]. До складу державного механізму входять різні за своєю конкретною характеристикою види державних організацій: органи, установи, підприємства та специфічні державні інститути. Загальними рисами для всіх різновидів державних організацій, які входять до складу механізму держави, є те, що: вони за своєю природою є державними інститутами на відміну від громадських або приватних організацій; за їх посередництвом практично виконуються завдання і функції держави; вони утворюються за рішенням уповноважених органів державної влади; вони

утримуються за рахунок бюджетних коштів; їх працівники мають правовий статус державного службовця у широкому розумінні, передусім особливі гарантії зайнятості та соціального захисту. Що найперше, у складі механізму держави слід виокремлювати державні органи як найбільш специфічні і важливі для реалізації функцій держави інституційні утворення [2, с. 129-130].

Практична реалізація завдань держави передбачає функціонування спеціально утвореного для цього механізму, що складається із державних органів, які об'єднуються в багатогалузеву ієрархічну систему – державний апарат, та інших державних організацій. Механізм держави є її атрибутом, відбиває інституціональний аспект державності. На цьому засноване розуміння сутності і змісту державності під кутом зору інституціонального підходу, головною особливістю якого є те, що держава тлумачиться насамперед як механізм (апарат) влади та управління в суспільстві. Механізм держави розглядається в контексті виконання певним прошарком людей окремого різновиду суспільно корисної праці – управлінської діяльності на постійних професійних засадах. У такому людському вимірі механізм держави виступає своєрідним фізичним (людським) її втіленням як відносно виокремлений, конституційований в окремий інститут і структурно організований прошарок осіб, який склався на етапі формування держави внаслідок суспільного розподілу праці на тих, хто керує, і тих, ким керують [2, с. 131-132].

Головним інститутом, який уособлює та представляє державу, є державний апарат, як система органів, наділених повноваженнями безпосередньо здійснювати державну владу та управляти різними сферами суспільного життя від імені держави [1, с. 79]. Невід'ємною частиною державного апарату є судова гілка влади, яка разом із законодавчою і виконавчою є головним важелем впливу на суспільство.

Характерними ознаками державного апарату судової гілки влади є: вона є основним інститутом держави щодо вирішення юридичних спорів, відновлення у правовий спосіб порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб;

вона є уповноважена державою і суспільством на здійснення судочинства від імені держави і народу України; її первинам елементом є специфічний орган державної влади суд, як юридична особа та процесуальний елемент судової системи; вона є системою органів державної влади, що утворюють систему судів (Конституційного суду України, Верховного суду України, системи апеляційних судів та місцевих окружних судів); вона формується і функціонує на основі певних принципів судової організації та діяльності; судді є вершиною законності, вони діють виключно на підставі, у межах і в порядку установлених законодавством, тобто в певних правових формах. Органи судової влади у відповідності до Конституції та Закону України «Про судоустрій та статус судів» наділяються компетенцією, як сукупності завдань юридичних обов'язків та прав, які необхідні їм для ефективного здійснення судочинства.

Згідно із академічним тлумачним словником української мови «місце» – це простір, пункт, де що-небудь розміщене, відбувається тощо. Певний пункт, площина, призначена для кого-, чого-небудь [3]. Певне становище, яке хто -, що-небудь, займає у суспільстві, в якій-небудь діяльності, серед когось [4, с. 552]. Під «роллю» філологи розуміють художній образ, утілюваний актором на сцені, в кінематографі і т. ін., або міру впливу, значення, сутність участі в чому-небудь [4, с. 1007]. Юридична популярна енциклопедія трактує, що судова влада – це один із видів державної влади, яка реалізується шляхом виконання повноважень Конституційним судом, Верховним судом України, та місцевими судами. Рішення які приймають судові органи (судові інстанції) мають силу закону по кожній конкретній справі (цивільній, господарській, адміністративній або кримінальній) і можуть бути переглянуті тільки у відповідності із законом. Можливість для будь-якої фізичної чи юридичної особи звернення до суду є однією з найголовніших ознак правової демократичної держави та свідченням ефективності судової влади [5, с. 469]. В теорії держави і права під судовою владою розуміють незалежну владу, яка охороняє право, виступає арбітром у спорах про право, відправляє правосуддя. Суди є незалежними від інших органів влади і

підкоряються тільки закону. Організаційно-правові принципи здійснення правосуддя і гарантії незалежності суду задаються конституцією. Серед гарантій незалежності суду виділяють недоторканність судді, довічний строк призначення або обрання, ефективне виконання судових рішень [6].

Таким чином, виходячи з таких наукових позицій, на наш погляд, що під місцем судової гілки влади слід розуміти правове становище, яке займає судова гілка влади в суспільстві та в системі єдиної державної влади. Під роллю судової гілки влади слід розуміти сутність значення міри впливу судової влади на суспільство щодо охорони права, вирішення юридичних спорів та здійснення правосуддя.

Після цього треба зазначити, що в юридичній літературі існують і альтернативні погляди на юридичну природу судової влади. Так, академік А. Селіванов вважає, що в теоретичному аспекті важливо з'ясувати, наскільки суди в правовій державі можуть претендувати на статус «судової влади». При цьому йдеться саме про природу судової влади, оскільки владні засади мають утворювати судову юрисдикцію при розв'язанні спорів і конфліктів, прийнятті судових рішень, яким повинні підкорятися всі суб'єкти права. Всі суб'єкти державної влади зацікавлені в посиленні владних засад судової влади, сподіваючись і домагаючись переваг у задоволенні їхніх інтересів, що залежить остаточно від суддів [7]. О. Махніцький доводить, що судова влада в демократичній правовій державі за своєю суттю є проявом влади народу та включається в систему народовладдя як самостійна гілка державної влади, яка забезпечує вирішення конфліктів, що виникають у суспільстві на основі права. Основне призначення судової влади – це охорона людини від будь-якого свавілля, причому як із боку інших членів суспільства, так і від неправових дій держави, її органів та посадових осіб. Без здійснення такої діяльності держава не може вважатися правовою. Наявність ефективної судової влади є однією з найважливіших ознак демократичної, правової держави та водночас однією з передумов формування та розвитку сучасного українського конституціоналізму [8].

На останок підкріпимо власні узагальнення нормативним матеріалом. Згідно із ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [9]. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» розширює, що судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [10].

Висновки. Отже, місцем і роллю судової влади в механізмі державної влади є те, що вона є невід'ємною складовою державного апарату, наділена монопольним правом на здійснення судочинства, визначається сутністю значенням, правовим становищем, яке займає судова гілка влади в системі єдиної державної влади, її незалежністю та мірою впливу щодо охорони порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Література:

1. Петришин О., Погребляк С., Смородинський В. та ін. Теорія держави і права. Підручник. Харків: Право, 2015. 368 с.
2. Цвік М., Петришин В., Авраменко Л. та ін. Загальна теорія держави і права. Підручник. Харків: Право, 2011. 584 с.
3. Місце. Академічний тлумачний словник української мови. 1970-1971. URL: <http://sum.in.ua/s/misc>
4. Білоніжко В., Бурячок А., Гнатюк Г. та ін. Словник української мови. 165 000 слів. Київ: Просвіта, 2016. 1316 с.

5. Гіжевський В., Головченко В., Ковальський В. та ін. Популярна юридична енциклопедія. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

6. Інститут судової влади. Крестовська Н. Теорія держави і права. 2008. URL: <http://studies.in.ua/krestovska-nm-teorija-derzhavy-i-prava/1520-511-513-nstitut-sudovoyi-vladi.html>

7. Селіванов А. Судова влада в правовій державі: нові принципи забезпечення ефективності. Віче. 2010. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2150/>

8. Махніцький О. Судова влада: сутність, зміст та поняття. Актуальні проблеми держави і права. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2013_70_6

9. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

10. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545.